

Пело МИХАЙЛОВ

Аграрен университет в Пловдив

Пловдив, България

names_pd@abv.bg

**ПРИНОСИ КЪМ НАУЧНОТО НАСЛЕДСТВО НА
ПРОФ. НИКОЛАЙ КОВАЧЕВ****Pelo MIHAYLOV**

Agriculture University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

names_pd@abv.bg

**CONTRIBUTIONS TO THE SCIENTIFIC HERITAGE
OF PROF. NIKOLAY KOVACHEV**

The article is dedicated to the benefits for the Bulgarian onomastics realized by Prof. Nikolay Kovachev. Contributions by the author P. Mihaylov are included, related to:

a) The book „Interpreter of Own Names“ by Todor Kodjov. Prof. N. Kovachev mentioned it six times in his studies but did not find it in the libraries. In 2010, the author P. Mihaylov opens a copy of the book.

b) The personal name Engelsina, whose etiology in Bulgarian was only commented on by N. Kovachev.

c) The earliest article on Bulgarian ergonomics „How do we call our chitalishte“ from 1930. The term *ergonomics* in our country was introduced by N. Kovachev.

The small contributions of the author P. Mihailov would not have been possible without the huge scientific heritage published by Prof. N. Kovachev.

Keywords: scientific heritage, Todor Kodjov, Engelsina, ergonomics.

Увод

Статията представлява поклон пред заслугите за българската ономастика на проф. Николай (Кольо) Ковачев (1919–2001), основател на великотърновската ономастична школа и на Центъра по българска ономастика, който днес носи неговото име.

Включени са приноси на автора на статията, посветени на: а) книгата „Гълкувач на собствени имена“ от Тодор Коджов; б) женското лично име Енгелсина; в) най-ранната открита засега публикация по ергонимия от 1930 г. за имената на читалищата в България.

Малките приноси, направени от автора на статията Пело Михайлов, не биха били възможни без огромното научно наследство, публикувано от проф. Николай Ковачев.

Резултати

А) Книгата „Тълкувач на собствени имена“ от Тодор Коджов

През февруари 2010 г. намерих в Интернет малък pdf файл. В него, по проекта *Google Книги*, беше дигитализирана 24-странична книга със заглавие „Тълкувач на собствени имена“, издадена в София през 1887 година, с автор Т. К. Коджов (Коджов 1887).

Нищо не знаех за тази малка книжка и нейния автор. Поразових се в специализираната литература и научих, че „Тълкувач на собствени имена“ на Тодор Коджов е първата българска книга по антропонимия. Но скоро попаднах на едно изречение именно от проф. Николай Ковачев, което стана основа за понататъшните ми изследвания: „*За съжаление този труд на Коджов не можем да преценим и характеризираме подробно, тъй като не можахме да го открием в редица наши депозитни библиотеки в страната...*“ (Ковачев 1995b: 104).

За „Тълкувач на собствени имена“ знаеха повечето изследователи на българската антропонимия, но самата книга не беше открита и реферирана от никого. Тя е описана от Александър Теодоров-Балан още през 1909 г. След това е спомената в научните обзори по антропонимия на Иван Дуриданов и Владимир Георгиев, както и от Николай Мизов.

През 1982 г. проф. Николай Ковачев при преглед на антропонимните изследвания в първия български учебник по ономастика прави много важното уточнение: „*Т. К. Коджов през 1887 г. издава книжката „Тълкувач на собствените имена“ (неоткрита в нашите библиотеки още)*“ (Ковачев 1982: 149).

Пет години по-късно пак той в друг обзор на антропонимните проучвания отново споменава книгата, но вече без уточнението, че не е открита: „*След Освобождението Т. К. Коджов издава „Тълкувач на собствените имена“ (1887)*“ (Ковачев 1987b: 8).

Във второто издание на учебника по ономастика (1987) проф. Ковачев изпуска важното уточнение от първото издание: „*Т. К. Коджов през 1887 г. издава книжката «Тълкувач на собствените имена»*“ (Ковачев 1987a: 119).

През 1995 г. отново Николай Ковачев във фундаменталния си труд „Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия“, в обзора на личноименните проучвания, пише: „*За нуждите на именуването в помощ на родители, свещеници, служители по гражданското състояние и за широката общественост през различни години у нас са издавани различни помощни брошури и именници: Тодор К. Коджов, Тълкувач на собствените имена, 1887...*“ (Ковачев 1995a: 11–12).

Ковачев включва в списъка на използваната допълнителна литература: „*Коджов, Т. К. Тълкувач на собствени имена. С., 1887*“ (Ковачев 1995a: 613). При предишните четири пъти, когато споменава *Тълкувача*, Николай Ковачев го описва погрешно с членуване на прилагателното: *собствените*. Грешката е оправдана, когато става въпрос за книга, която не е имал възможност да прегледа де визу. При петото споменаване обаче записът е правилен – без

членуване. Това, заедно с уточнението *използвана* литература, ме наведе на предположението, че Николай Ковачев може би вече е открил книгата.

Отговор на загадката дава самият той в статия от същата 1995 г., посветена на живота и книжовната дейност на Тодор Коджов: „*За историята на българската ономастика и антропонимията особен интерес представлява брошурката «Тълкувач на собствени имена». Съставен и издаден от Т. К. Коджов. София. П-ца Б. Прошек, 1887, 24 стр. Цена 25 стотинки. За съжаление този труд на Коджов не можем да преценим и характеризираме подробно, тъй като не можяхме да го открием в редица наши депозитни библиотеки в страната – в Народната б[иблиоте]ка София и В. Търново. Ще продължим издирването му, тъй като той представлява интерес за антропонимичната и ономастичната ни наука“ (Ковачев 1995b: 103–104).*

За последно през 1999 г. в „Библиография на българската антропонимия“ Николай Ковачев след библиографското описание на *Тълкувача*, отново уточнява: „*До днес неоткрит екземпляр в библиотеките“* (Ковачев 1999b: 169).

Всички тези неуспешни издирвания на проф. Николай Ковачев ме мотивираха да доведа своите научни търсения до край. През 2010 г. издадох книгата „Тодор Коджов и неговият «Тълкувач на собствени имена»“ (Михайлов 2010). В нея публикувах всички биографични данни, които успях да събера за Коджов, както и сведения за научната му дейност. Освен автор на първия български антропонимен речник, Тодор Коджов е съставил и със собствени средства е издал първите след Освобождението *речник на чуждите думи* и *руско-български речник*. Едва след това успях да се свържа с негови потомци. Един от правнуците му – кинорежисьорът Андрей Антонов Алтъпармаков (1949–2012) предложи да напиша нова, вече само биографична книга за неговия праядо. За нейната пълнота той ми даде липсващите биографични данни, добави документи, снимки и писма, разказа ми спомените на своята баба Нона-Надежда (дъщеря на Коджов), а в края на книгата съставихме и родословно дърво на всички наследници на Тодор (Теодор) Коджов. Книгата носи заглавие „Възрожденецът Тодор Коджов и неговите потомци“ (Михайлов 2011a) и излезе от печат през 2011 г. Паралелно с нея Андрей Алтъпармаков издаде чрез семейната си фирма „Булфилм“, която има и издателска дейност, второ фототипно издание на книгата „Тълкувач на собствени имена“ (Коджов 2011) с моя встъпителна студия (Михайлов 2011b). И двете книги излязоха в тираж от по 250 екземпляра.

Издателят Андрей Алтъпармаков приживе подари комплекти от двете книги на всичките депозитни, редица специализирани и повечето от университетските библиотеки в страната (най-вече където се изучава „Българска филология“), както и за личните библиотеки на десетина изследователи, учени и преподаватели.

Така една изгубена за българските библиотеки книга – „Тълкувач на собствени имена“, е вече достъпна за изследователите на българската оно-

мастика, за лексикографите, за студентите по българска филология, както и за всички, които се интересуват от тълкуването на личните имена.

На 30 ноември 2012 г. – Андреевден, при представянето на двете книги в Столична библиотека, съпругата на вече покойния Андрей Алтъпармаков доц. Нина Алтъпармакова от НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, подари на всеки от пристъпащите на събитието по един комплект от двете книги.

През 2010 г., респективно и през 2016 г., Тодор Коджов получи заслужено място в двете издания на „Енциклопедия на българската ономастика“ със специална речникова статия за него (Балкански, Цанков 2010: 208, Балкански, Цанков 2016: 217).

На основата на издирените факти за Тодор Коджов и анализа на „Тълкувач на собствени имена“, считам, че в следващия обзор на българската антропонимия може да се допише следния текст:

◆ Първият български антропонимен речник носи заглавие „Тълкувач на собствени имена“ и е издаден в София през 1887 г. Негов автор е търновският учител и книжовник Тодор Коджов (1846–1909). Макар и само с гимназиално образование, той има отлична филологическа основа, владеейки гръцки, латински, румънски, руски, турски и френски език. Преди да пристъпи към *антропонимния речник*, Коджов издава първите след Освобождението *речник на чуждите думи* и *руско-български речник*.

Макар и малка по обем – само 24 страници, книгата на Тодор Коджов е поставена на добра научна основа. Речниковите статии имат заглавна, етимологична и семантична част, като липсва единствено граматическата.

В речника си Тодор Коджов тълкува 452 имена – 326 мъжки и 126 женски, представени без ударение. Той разглежда най-вече оними от гръцки, еврейски, латински, немски и старогермански произход. На 82,7% от имената авторът е изтълкувал правилно значението им. Единствено в този речник, в сравнение с по-късните български антропонимикони, са тълкувани онимите: *Авинадав*, *Авирам*, *Ангей*, *Данкрет*, *Дорида*, *Куна*, *Куно*, *Леви*, *Лудолф*, *Мелхиседек*, *Ориген* и *Фридолин*.

Създадените от Тодор Коджов първи в България след Освобождението *речник на чуждите думи*, *руско-български речник* и *антропонимен речник* го правят един от най-значимите български лексикографи за периода от Освобождението до началото на XX век (Михайлов 2010: 52, Михайлов 2011b: XXV).

Б) Женското лично име *Енгелсина*

През 2016 г. излезе от печат моята статия „Женското лично име *Енгелсина* в българската антропонимия“ (Михайлов 2016). В нея обобщих данните от анкетата, на която отговориха единствените две носителки на това име в България.

Женското ЛИ *Енгелсина* е регистрирано и коментирано само и единствено от проф. Николай Ковачев през 1995 г. в капиталния му труд „Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия“: *Енгелсина* ж. 2/0 – 1951 г.: VII 2; ЮЗ 2. От *Енгелс(a) + -ина* (Ковачев 1995а: 211).

Първата носителка Енгелсина Тасева е родена през 1951 г. в София, където живее и по време на анкетата. За името си тя написа следното: „*Като ученик в Кюстендилската гимназия, баща ми Илия Тасев попаднал в затвора за антифашистка дейност. Там сред политическите затворници тайно се разпространявала забранена политическа, идеологическа и философска литература. Той четял много, включително и класиците на марксизма. От тогава Фридрих Енгелс е негов любим автор и това не се промени до края на живота му. Веднъж в ръцете му попада брой на съветски вестник (вероятно „Правда“), в който вижда широко известната снимка на Сталин с ученичката Енгелсина Маркизова с приблизително следния текст: «Пионерката Енгелсина поднася на др. Сталин цветя» (историята на тази снимка е трагична и за нея лесно могат да се намерят сведения). Снимката и името на момичето са направили силно впечатление на баща ми и той си обещал, че ако излезе от затвора и някога има дъщеря, ще я нарече Енгелсина“ (Михайлов 2016: 147–148).*

Малко по-нататък тя допълни: „*Баща ми е влязъл в конфликт с бабите ми, особено с майка си, заради избора на името и решението му да не бъде кръстена в църква от свещеник. Десетилетия по-късно баща ми в мое присъствие каза пред свои колеги, че по-малката си дъщеря (Николина) е наречъл на името на биологичния си баща, а другата (мен, Енгелсина) – на духовния си баща. Затова считам, че Фридрих Енгелс е епонимната доминанта. Не съм наречена на Геля Маркизова, а както и тя – на Енгелс“ (Михайлов 2016: 150).*

Втората носителка Енгелсина Златанова е родена в десетилетието между 1951 и 1960 г. в Перник, където живее и по време на анкетата. За името си тя написа следното: „*Избрано е от майка ми и кумата (жената, кумувала на сватбата на родителите ми). Кръстена съм на кумата на моите родители, която се казва Ена. Двете с майка ми започнали да съставят различни имена, за които обаче нямам сведения. Допаднал им е вариантът Енгелсина. Харесали са го, защото до този момент не са познавали друга жена със същото име“ (Михайлов 2016: 150).*

За **кумово именуване** или **кумово име** в българската ономастика пишат Парзулова и Балкански: „*Навсякъде в българските общности се намесва **името на кума**, което обърква реда на т. нар. **българска кръстна традиция**, поставяща имената на дедите като имена на внуците... Търсенето на някакво описание на този типично български феномен откри само следния пасаж...: «Обичаят кръщение се характеризира с това, че децата се кръщаваха в църквата, в меден съд, пълен с вода, осветена от свещеника. Кумът държеше детето на ръце, а свещеникът четеше молитви и пееше песни. Затова кумът беше на голямо уважение, защото той кръщаваше детето. След това детето се потапяше три пъти във водата, като се назоваваше името му. Първото дете се кръщаваше на свекъра или свекървата, но второто дете в много случаи се кръщаваше на кума или кумата, вместо на името на майка-*

та на родилката, което се посрещаше недобре от родителите на детето»... Така наличието на кумовото име става сериозна пречка за използването на българската кръстна традиция като сигурен оператор на българската езикова археология за проследяване на т. нар. сигурно родословие“ (Парзулова, Балкански 2013: 87–88).

Енгелсина Златанова обаче е първо, а не второ или следващо дете в семейството на своите родители. Тя категорично отрече името ѝ да е свързано по някакъв начин с фамилното име на Фридрих Енгелс или с личното име на бурятската девойка Енгелсина Маркизова. Следователно трябва да се търси връзка между нейното лично име и кръщелното име Ена на кумата на родителите ѝ.

Ако речникът на Николай Ковачев от 1995 г. бъде преиздаден под някаква форма, статията за женското лично име *Енгелсина* би могла да се допише така:

♦ **Енгелсйна** ж. 2/0 – 1951 г.: VII 2; ЮЗ 2. При първата носителка – възпоменателно по ФИ на Фридрих *Енгелс* (1820–1895) + суфикс *-ина*. При втората – *кумово име*, по ЛИ *Ена* на кумата на родителите. Двете с майката съставили различни варианти и избрали *Ен(гелсин)а*, тъй като не познавали жена с това име.

В) Най-ранната открита засега публикация по ергонимия от 1930 г. за имената на читалищата в България

През 2018 г. публикувах кратко научно съобщение „*За най-ранната открита публикация по българска ергонимия. Принос към историята на българската ономастика*“ (Михайлов 2018).

Според „Енциклопедия на българската ономастика“ **ергоним** е „*собствено име на всяко делово, по интереси обединение на люде, различно от етническото, етнографското, регионалното и конфесионалното, именно: организации, съюзи, учреждения, корпорации, кооперации, кръжоци, групи, бригади, отряди, полкове, предприятия, заведения и подобни*“ (Балкански, Цанков 2016: 128). Съответно **ергонимия** е „*съвкупност[та] от ергоними*“ (Балкански, Цанков 2016: 128). Нататък енциклопедичната статия продължава с уточнението, че „*в българската ономастика [ергонимите] са описани от Русинов 1993*“ и на два пъти от Цанка Константинова.

В цитираната речникова статия е допусната неточност. Да, наистина Русин Русинов през 1993 г. в кратка статия описва появата и развитието на ергонимите, т.е. собствените имена на читалища, училища, организации и други институции в българските земи през втората половина на XIX век (Русинов 1993).

Но за първи път в българската научна литература за *ергонимия* пише Николай Ковачев през 1987 г. във второто издание на учебника „Българска ономастика“: „*Собствените имена на различни организации и дружества, на кръжоци и съюзи са обект на проучване от неразработен дял на ономас-*

тиката **ергонимия** (гръц. *έρων* 'дело, деятелност, функция'). У нас тук се отнасят читалищата, училищата, туристическите, спортните дружества и пр.“ (Ковачев 1987а: 202). След което Ковачев разглежда и класифицира в различни семантични групи 3965 имена на училища, 3515 имена на читалища и 294 имена на хижи и заслони, както и неуточнен брой имена на туристически дружества.

Задължително е да се отбележи, че пет години по-рано – в първото издание на учебника „Българска ономастика“ Николай Ковачев класифицира имената на училищата, читалищата и туристическите дружества като **урбаноними** – *названия на обекти в селищата* (Ковачев 1982: 109–120), т.е. терминът **ергонимия** и класифицирането на **ергонимите** в семантични групи в българското ономастично пространство доказано водят началото си от 1987 г.

Най-ранната открита публикация по българска ергонимия носи заглавие „Как се казват нашите читалища“ и е излязла под рубриката „Читалищно дело“ в брой 15 на списание „Кръгосвет“, с дата 6 април 1930 г. Естествено в нея не се споменават термините *ергоним* и *ергонимия*, но по своето съдържание и замисъл тя се приближава до публикациите на Николай Ковачев от 1987 г. и Русин Русинов от 1993 г. Статията не е включена в библиографиите на учебниците „Българска ономастика“ на Николай Ковачев от 1982 и 1987 г., нито в двете издания на „Енциклопедия на българската ономастика“ (1 изд., 2010 г.; 2. разш. и доп. изд., 2016 г.), следователно е непозната за българската наука. За съжаление статията в списание „Кръгосвет“ не е подписана.

Независимо от ранната година в развитието на българската ономастична наука – 1930 г., откритата статия има дори научен облик, тъй като:

1. Се занимава с общо 2428 названия, или с всичките имена на читалища в България.

2. Прави подялба на имената на читалищата в няколко семантични групи – възпоменателни/мемориални (*Христо Ботев и др.*), възпоменателни с честотност единица (*Дядо Иван Арабаджията и др.*), символно-метафорични (*Напредък и др.*), топонимични (*Разметаница и др.*) и случайни¹ (*Лоза и др.*), но без да ги назове по този начин.

3. Провежда статистически наблюдения за честотността на отделните имена.

4. Наблюдава и дори изброява поименно обекти – носители на имена с честотност единица.

Сред най-интересните моменти при работата ми върху научното съобщение беше сравнението на честотността и относителния дял на имената на

¹ Три от изброените семантични групи – **възпоменателни (мемориални)**, **метафорично-символични** и **по местни имена – топонимични** са назовани така от Николай Ковачев (Ковачев 1987а: 203–204). Тук използвам варианта символно-метафорични.

читалищата през 1930 г. с честотността и относителния им дял през 1980 г.², което е представено в табл. 1. При възпоменателните (мемориалните) ергоними и през двете години безспорен лидер е името на Христо Ботев. През 1980 г. там на четвърто място се появява името на Никола Й. Вапцаров, който през 1930 г. е едва 21-годишен младеж.

При символно-метафоричните ергоними първото и второто по честотност име през 1930 г. – Просвета и Пробуда петдесет години по-късно си разменят местата, а десетото по честотност име през 1930 г. – Искра, бележи истински скок, придвижвайки се за половин век с пет места напред.

При относителния дял за отбелязване е, че през 1930 г. първите три имена – Христо Ботев, Просвета и Пробуда се носят от общо 29,4% от читалищата, а през 1980 г. общият им дял е дори още по-голям – 30,5%. През 1930 г. всяко девето читалище е названо Просвета (11,1%), а петдесет години по-късно всяко девето читалище носи името на поета-революционер Христо Ботев (11,4%).

Таблица 1. Честотност и относителен дял на някои имена на читалища в България от общия им брой през 1930 г. и 1980 г.

Година	1930 г. ^А		1980 г. ^Б	
Имена на читалища	Брой	Относителен дял в %	Брой	Относителен дял в %
Възпоменателни (мемориални) имена				
Христо Ботев	179 (1) ¹	7,4	402 (1) ¹	11,4
Отец Паисий	93 (2)	3,8	164 (2) ²	4,7
Св. св. Кирил и Методий	56 (3)	2,3	92 (5)	2,6
Васил Левски	53 (4)	2,2	148 (3)	4,2
Никола Й. Вапцаров	-	-	124 (4)	3,5
Символно-метафорични имена				
Просвета	270 (1) ³	11,1	324 (2) ³	9,2
Пробуда	264 (2)	10,9	346 (1)	9,9
Светлина	175 (3)	7,2	269 (3)	7,7
Развитие	102 (4)	4,2	109 (4)	3,1
Искра	41 (10)	1,7	93 (5)	2,6
Общо в България	2428	100,0	3512	100,0

² В двете издания на учебника „Българска ономастика“ – от 1982 и 1987 г. Николай Ковачев използва един и същ масив от данни за 3515 имена на читалища. В действителност читалищата са 3512, а общият брой на имената е 509. Вероятно статистическото наблюдение е извършено поне две години преди излизането от печат на първото заглавие (Ковачев 1982), затова условно приемам, че данните са към 1980 г.

Източници: ^A Как се казват нашите читалища. (Читалищно дело). // *Кръгосвет*, № 15, 6 април 1930, с. 12; ^B Ковачев 1982: 115–117, Ковачев 1987а: 203–204.

Бележки: ¹ Числото в скобите показва на кое място по честотност е името в групата на възпоменателните (мемориалните) през съответната година;

² Проф. Николай Ковачев е събрал заедно различните варианти на името: Отец Паисий, Паисий, Паисий Хилендарски;

³ Числото в скобите показва на кое място по честотност е името в групата на символно-метафоричните през съответната година.

В следващия обзор на българската ономастика би могло да се допише следното:

♦ Най-ранната открита засега публикация по българска ергонимия е статията „Как се казват нашите читалища“ (*Кръгосвет*, № 15, 6 апр. 1930). В нея се разглеждат названията на всички български читалища от онова време – общо 2428. Имената са разделени в четири семантични групи – възпоменателни, символно-метафорични, топонимични и случайни, но без да са наречени по този начин. Публикувани са статистически данни за най-разпространените названия, а така също са изброени читалищни имена с честотност единица.

Надявам се осветляването на засега най-ранната открита публикация по българска ергонимия да подпомогне изследователския процес при бъдещите проучватели на имената на организации, дружества или обединения на хора по интереси в България.

Заклучение

Ще завърша с препоръка към всички млади и проходящи изследователи в областта на българската ономастика. Преди да започнете каквото и да е ономастично изследване – проучете внимателно вече написаното от проф. Николай Ковачев. Едва ли има клас имена или дял от ономастиката, които той да не е описал в някоя от стотиците си публикации. Едва ли съществува лично или местно (географско) име, за което той да не е изказал мнение за произхода и значението му. За това ще помогнат двете пълни библиографии на Николай Ковачев, първата издадена като самостоятелна книга (Ковачев 1999b), а втората – като статия в сборник (Ковачева 2010).

Особено внимание обърнете на писаното по една и съща тема в двете издания на учебника „Българска ономастика“ – от 1982 г. (Ковачев 1982) и 1987 г. (Ковачев 1987а). Макар и с разлика само пет години между двете издания, в редица раздели материалът е осъвременен, обогатен е с нови примери, добавени са нови литературни източници в библиографията. Така, освен промените в българската ономастична наука, може да се проследи и еволюцията в идеите и разбиранията на проф. Николай Ковачев за нея.

ЛИТЕРАТУРА

Балкански, Цанков 2010: Балкански, Т., К. Цанков. *Енциклопедия на българската ономастика*. [1. изд.]. В. Търново: Фабер. **Balkanski, Tsankov 2010:** Balkanski, T., K. Tsankov. *Entsiklopediya na balgarskata onomastika*. [1. izd.]. V. Tarnovo: Faber.

Балкански, Цанков 2016: Балкански, Т., К. Цанков. *Енциклопедия на българската ономастика*. 2. разш. и доп. изд. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. **Balkanski, Tsankov 2016:** Balkanski, T., K. Tsankov. *Entsiklopediya na balgarskata onomastika*. 2. razsh. i dop. izd. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

Как се казват нашите читалища. (Читалищно дело). // *Кръгосвет*, № 15, 6 апр. 1930, с. 12. *Kak se kazvat nashite chitalishta*. (Chitalishtno delo). // *Kragosvet*, № 15, 6 apr. 1930, s. 12.

Ковачев 1982: Ковачев, Н. *Българска ономастика. Спецкурс*. [1. изд.]. В. Търново: ВТУ „Кирил и Методий“. **Kovachev 1982:** Kovachev, N. *Balgarska onomastika. Spetskurs*. [1. izd.]. V. Tarnovo: VTU „Kiril i Metodiy“.

Ковачев 1987а: Ковачев, Н. *Българска ономастика. Наука за собствените имена*. [2. изд.]. София: Наука и изкуство. **Kovachev 1987a:** Kovachev, N. *Balgarska onomastika. Nauka za sobstvenite imena*. [2. izd.]. Sofia: Nauka i izkustvo.

Ковачев 1987б: Ковачев, Н. *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите*. София: Д-р Петър Берон. **Kovachev 1987b:** Kovachev, N. *Chestotno-talkoven rechnik na lichnite imena u balgarite*. Sofiya: D-r Petar Beron.

Ковачев 1995а: Ковачев, Н. *Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия*. В. Търново: ПИК. **Kovachev 1995a:** Kovachev, N. *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena v savremennata balgarska antroponimiya*. V. Tarnovo: PIK.

Ковачев 1995б: Ковачев, Н. Тодор Коджов – неизвестен търновски книжовник. // *Архив за поселищни проучвания (В. Търново)*, № 1, 100–104. **Kovachev 1995b:** Kovachev, N. Todor Kodzhov – neizvesten tarnovski knizhovnik. // *Arhiv za poselishtni prouchvaniya (V. Tarnovo)*, № 1, 100–104.

Ковачев 1999а: Николай Ковачев : *Биобиблиография*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. **Kovachev 1999a:** Nikolay Kovachev: *Biobibliografiya*. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

Ковачев 1999б: Ковачев, Н. Библиография на българската антропонимия. // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Том 4. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 127–207. **Kovachev 1999b:** Kovachev, N. Bibliografiya na balgarskata antroponimiya. // *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Tom 4. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 127–207.

Ковачева 2010: Ковачева, П. Николай Петков Ковачев. Биобиблиография. // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Том 10. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 669–802. **Kovacheva 2010:** Kovacheva, P. Nikolay Petkov Kovachev. Biobibliografiya. // *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Tom 10. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 669–802.

Коджов 1887: Коджов, Т. К. *Тълкувач на собствени имена*. [1. изд.]. София: Народна печатница на Б. Прошек. **Kodzhov 1887:** Kodzhov, T. K. *Talkuvach na sobstveni imena*. [1. izd.]. Sofiya: Narodna pechatnitsa na B. Proshek.

Коджов 2011: Коджов, Т. К. Тълкувач на собствени имена. 2. фототипно изд. София: Булфилм. **Kodzhov 2011:** Kodzhov, T. K. *Talkuvach na sobstveni imena*. 2. fototipno izd. Sofiya: Bulfilm.

Михайлов 2010: Михайлов, П. *Тодор Коджов и неговият „Тълкувач на собствени имена“*. Пловдив: Интелексперт-94. **Mihaylov 2010:** Mihaylov, P. *Todor Kodzhov i negoviyat „Talkuvach na sobstveni imena“*. Plovdiv: Intelekspert-94.

Михайлов 2011a: Михайлов, П. *Възрожденецът Тодор Коджов и неговите потомци*. София: Булфилм. **Mihaylov 2011a:** Mihaylov, P. *Vazrozhdenetsat Todor Kodzhov i negovite potomtsi*. Sofia: Bulfilm.

Михайлов 2011b: Михайлов, П. Тодор Коджов и неговият «Тълкувач на собствени имена». Встъпителна студия. // Коджов, Т. К. *Тълкувач на собствени имена*. 2. фототипно изд. София: Булфилм, V–XXVIII. **Mihaylov 2011b:** Mihaylov, P. Todor Kodzhov i negoviyat «Talkuvach na sobstveni imena». Vstapitelna studiya. // Kodzhov, T. K. *Talkuvach na sobstveni imena*. 2. fototipno izd. Sofia: Bulfilm, V–XXVIII.

Михайлов 2016: Михайлов, П. Женското лично име *Енгелсина* в българската антропонимия. // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Том 14. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 143–156. **Mihaylov 2016:** Mihaylov, P. Zhenskoto lichno ime Engelsina v balgarskata antroponimiya. // *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Tom 14. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 143–156.

Михайлов 2018: Михайлов, П. За най-ранната открита публикация по българска ергонимия. Принос към историята на българската ономастика. // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Том 15. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 399–410. **Mihaylov 2018:** Mihaylov, P. Za nay-rannata otkrita publikatsiya po balgarska ergonimiya. Prinos kam istoriyata na balgarskata onomastika. // *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Tom 15. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 399–410.

Парзулова, Балкански 2013: Парзулова, М., Т. Балкански. *Именуването на българите през XX–XXI век*. В. Търново: Знак’94. **Parzulova, Balkanski 2013:** Parzulova, M., T. Balkanski. *Imenuvaneto na balgarite prez XX–XXI vek*. V. Tarnovo: Znak’94.

Русинов 1993: Русинов, Р. Условните собствени имена (ергонимите) към названията на читалища, училища, дружества и др. в българския книжовен език през Възраждането. // *Език и литература*, № 3–4, 117–118. **Rusinov 1993:** Rusinov, R. Uslovnite sobstveni imena (ergonimite) kam nazvaniyata na chitalishta, uchilishta, druzhestva i dr. v balgarskiya knizhoven ezik prez Vazrazhdaneto. // *Ezik i literatura*, № 3–4, 117–118.